

i finances municipals al Camp de Tarragona que en aquells moments estava encara en fase d'elaboració.

De totes maneres cal assenyalar les notícies que aporta sobre la suspensió de pagaments de Tarragona (1462) i de Valls (1406) i sobre les operacions posteriors per liquidar o convertir immensos deutes municipals en deutes consolidats a llarg termini.

Finalment, l'estudi de Pere Verdés sobre les imposicions a Cervera durant la segona meitat del segle XIV, té en comú amb el treball anterior que també es tracta d'un fragment de la memòria de tesi doctoral que l'autor està elaborant sobre aquesta mateixa matèria.

Les imposicions com a tribut de base patrimonial que graven de forma principal la compravenda dels diferents productes (bàsics, manufacturats, matèries primeres i altres) són analitzades amb tot detall per l'autor des de la perspectiva de la municipalització «de fet» del tribut i de l'anàlisi individual i detallada de cadascuna d'elles (la imposició sobre el vi, la carn, el blat, el peix, etc.). Les fonts utilitzades són tant les municipals (llibres de consells i normativa municipal) com les de parlaments generals.

En les consideracions finals es descriuen les línies de treball apuntades i que s'aprofundiran segurament en la seva tesi: l'impacte del tribut sobre l'estructura econòmica i sobre la política municipal; l'estudi de la política fiscal del municipi; i l'anàlisi de la conseqüent pressió impositiva (tant pel que fa a les taxes com als productes imposats).

Per acabar amb aquesta nota he de dir que tots els estudis que acabo de referir confirmen i refermen la conclusió general del col·loqui segons la qual existeix una relació de causa a efecte que uneix històricament els fenòmens de la fiscalitat reial amb els de la fiscalitat municipal i aquests amb el del mateix desenvolupament institucional del municipi. També es confirma que les elits locals són les grans beneficiàries d'aquesta coordinació de sistemes tributaris i institucionals. D'altra banda, les aportacions d'aquest col·loqui seran imprescindibles per comprendre la dimensió històrica dels drets tributaris i fiscals de la baixa edat mitjana de la Corona d'Aragó i indirectament també de l'Europa occidental cristiana.

Cal felicitar els coordinadors i els curadors del volum, Drs. Manuel Sánchez i Antoni Furió, per la pulcra edició d'aquests resultats del col·loqui de Lleida sobre «Corona, Municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana» que es caracteritzen per la seva gran altura científica i per la renovació i ampliació dels coneixements sobre el tema. En aquest sentit, també cal estendre la felicitació a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, per haver tingut l'encert de decidir auspiciar la celebració del col·loqui i l'edició de les seves actes.

Tomàs de Montagut

Patrice POUJADE, *Une vallée frontitière dans le Grand Siècle: le Val d'Aran entre deux monarchies*, préface de Jean-Pierre Amalric, Aspet, PyrèGraph, 1998. 437 p. (Universatim).

El llibre* de Poujade és la culminació de la recerca sobre la Val d'Aran iniciada amb el treball presentat l'any 1990¹ on ja es dibuixaven els eixos bàsics del que seria al cap

* Aquesta ressenya s'ha enfocad des d'una valoració de la recerca que s'hi planteja i d'alguns dels temes de transcendència econòmica que s'hi tracten. A una altra ressenya —publicada a *Afers, fulls de recerca i pensament*— es fa un enfocament més global de l'obra i s'incideix en la seva temàtica politicoinstitucional.

1. «Le Val d'Aran au xviiiè siècle: les populations aranaises et les crises politiques et militaires (vers 1610-vers 1720)». DEA de Langue et culture des Pays d'Oc. Directeur de Recherche Xavier Ravier et Jean-Pierre Amalric, juin 1990, Université de Toulouse-Le Mirail, 52, XXV p.

de sis anys la seva tesi.² Aquesta suposà evidentment una recerca molt més aprofundida i amb una nova estructuració que li donà solidesa. S'amplià el marc cronològic tot traslladant la data d'inici de 1610 a 1598, una desena d'anys que permeten plantejar els precedents i l'establiment de moltes de les constants del sis-cents aranès. Tot el fonament documental i bibliogràfic fou especialment enriquit, encara que no s'utilitzaren els fons dels Archives Départementales de l'Haute Garonne (ADHG), malgrat que sí que havien estat utilitzats al treball anterior.³

Potser l'obra no pretén tant plantejar noves hipòtesis sobre la història aranesa del segle XVII, com aprofundir i documentar amb detall —tasca realment meritòria atès l'estat fragmentari i dispers de la documentació— els temes clau de l'època, alguns ja plantejats en altres recerques, com el paper estratègic de la Val i el pes polític que això representà; la importància del comerç com a activitat essencial dels aranesos, i —per a garantir-lo— tot l'entramat de patzeries pactades amb les comunitats veïnes i de privilegis comercials atorgats pels monarques; l'endeutament envers els comerciants forans; i el conflicte social i militar en el marc de les guerres del segle XVII, fonamentalment la Guerra dels Segadors.

El llibre està dividit en tres parts. La primera «Géopolitique aranaise» (p. 23-171) analitza el marc institucional: Conselh Generau, consells de terç i consells locals; governador, jutge, notaris i batlles; membres de l'autoritat eclesiàstica, representants de la Generalitat i baró de Les. La Val com a peça clau en la defensa militar de la frontera i la situació d'enfrontament que —en el marc de les guerres de religió i del desenvolupament de les bandositats— configuraven «une société conflictuelle». Acaba amb una descripció de la situació econòmica: l'agricultura, l'explotació del bosc, el considerable paper del comerç i de l'endeutament, bàsicament extern.

La segona part «Le Val d'Aran dans les conflits (1635-1720)» (p. 175-259) aborda l'estudi de la Val d'Aran immersa en els enfrontaments bèl·lics del moment. Presenta el marc polític de les relacions hispanofranceses del primer terç del segle XVII i les tensions internes que esclataren a Catalunya amb la Guerra dels Segadors, l'evolució peculiar marcada per les bandositats i l'hostilitat entre les posicions procatalanes de la part alta de la Val i les pro-castellanes del governador i el seu entorn. Estudia Castèth-Leon com a nucli essencial de resistència castellanista, la reacció catalana de 1643 amb l'atac de les forces de Margarit a Vielha, la tibantor política en el si del Conselh Generau i les tensions socials que eren darrere del conflicte. Finalment es fa referència a la Guerra de Successió d'Espanya.

La tercera part «Les crises dans le Val d'Aran: évolutions et bilans (1635-1720)» (p. 263-355), fa un repàs de l'estat de les institucions després del conflicte i de les actuacions d'abús de poder per part del governador Subirà. Segueix l'anàlisi de la situació econòmica, essencialment la comercial, a partir dels afers que enfrontaren la Val a diversos comerciants de la frontera, principalment els Bartier —amb qui com a conseqüència de la Guerra dels Segadors es contragué un deute enorme— i a partir de l'observació de la difícil aplicació dels tractats de patzeries i dels privilegis comercials, situació que generà moments de forta tensió amb els mercats d'abastament aranès.

2. «Le Val d'Aran entre deux monarchies au xviie siècle (vers 1598-vers 1720), une vallée pyrénéenne dans un siècle de crises», thèse pour le doctorat d'histoire. Université de Toulouse-Le Mirail, UFR d'Histoire, 1996. 3 vols. (ca. 800 p.).

3. Havien estat buidats diversos documents del segle XVII corresponents al Parlament (*série D*), a més de diversos de la *série E* (protocols) i de la *série G* (fons de la diòcesi de St. Bertrand). També s'utilitzaren fons municipals que no han estat analitzats a la tesi i fons parroquials, que eren analitzats de forma global i que a la tesi han restat limitats a les fonts estrictament de caire demogràfic.

Completen el llibre uns annexos: equivalències de pesos i mesures, preus i monedes; glossari⁴ on es defineix força acuradament la terminologia específica que s'ha usat; segueixen les fonts i la bibliografia. Clouen l'obra un índex de noms de persones (tant de personatges històrics com d'autors citats) un índex de llocs, un sumari de mapes, taules, gràfiques, figures i documents i el sumari general. És lloable la sensibilitat de l'autor sobre el tema lingüístic reflectida tant en el plantejament de l'estudi, en parlar de les fronteres lingüístiques i culturals —a la tesi de forma més detallada— com en la seva redacció —noms propis i topònims en aranès.

El llibre ha sofert algunes modificacions⁵ respecte a la tesi. S'han suprimit algunes parts del treball de recerca, un fragment d'un primer capítol «Un pays gascon lié à la monarchie» on es feia una presentació lingüística i cultural de la Val i una presentació de la història aranesa anterior al sis-cents, l'apartat dedicat al comerç de mules i cavalls i a la moneda, el capítol dedicat a la demografia i la taula cronològica. En canvi s'ha afegit l'índex de persones i noms. S'han eliminat algunes obres de la bibliografia⁶ i s'ha actualitzat amb referències de publicacions recents i amb els diversos treballs de l'autor publicats d'ençà 1996⁷ o que s'han de publicar.⁸ Cal esmentar la no-citació del treball d'Aran i Viola,⁹ de la tesi de Riera Socasau,¹⁰ i dels treballs sobre patzeries de Moliné¹¹ i de Brunet.¹²

La primera part es basa en un buidat sistemàtic de l'Arxíu Generau d'Aran (AGA)¹³ i de les *Ordinacions, pragmàticas y edictos reales del Valle de Arán* (1616) de Juan

4. Glossari que si bé probablement va adreçat als lectors poc familiaritzats amb la història aranesa i catalana, suposa un recull molt útil —com també ho és el de les equivalències— que reflecteix un esforç de síntesi a partir d'una anàlisi sistemàtica.

5. Per exemple el que al títol original era «Une vallée pyrénéenne dans un siècle de crises» s'ha substituït per «Une vallée frontitière dans le Grand Siècle». Desconeixem si han estat les servituds editorials les que han obligat al canvi. Sembla que amb el nou títol s'ha volgut posar l'èmfasi en la «grandesa» del regnat de Lluís XIV, més que en allò que realment significà el període per a la Val i la zona fronterera en general.

6. Essencialment les que feien especial referència als apartats lingüístic i demogràfic.

7. Alguns dels quals corresponen a les parts de la tesi no inclosos al llibre. «Familles, clans et clivages politiques dans la Val d'Aran au xviiè siècle», *Revue de Comminges*, 1997; «La population du Val d'Aran au xviiè siècle», *Revue de Comminges*, 1998; «La Vall d'Aran dins les crisis del segle xvii», *L'Avenc*, 218, 1997; «Situacion linguistica de la Val d'Aran al sègle xvii e produccion en occitan», *Tèxtes occitans*, 2, 1997; «La Vall d'Aran i les fronteres al segle xvi», *Afers, fulls de recerca i pensament* 29, 1998. No obstant això s'obvia la citació de la tesi.

8. «Premières recherches sur le commerce des mules entre la France et l'Espagne à l'époque moderne: l'exemple du Val d'Aran et des Pyrénées centrales», «à paraître dans *Annales du Midi*, 1999 ou 2000».

9. J. ARAN I VIOLA, «El llibre d'actes del Conselh Generau de la Val d'Aran (1632-1640): manuscrit de l'Arxíu del Conselh Generau de la Val d'Aran: transcripció i estudi», tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, 1992. Tanmateix, a la tesi se citava un petit article de caire demogràfic d'aquest autor: J. ARAN I VIOLA, «Sur era demografia aranesa», *Toti*, 5, 1992, 9.

10. J. C. RIERA SOCASAU, *Era sanitat ena Val d'Aran: naisshement, vida e mort enes segles xvii e xviii*, Lleida, Institut d'Estudis Il·lencs, 1997.

11. E. MOLINÉ, «Tractats de pau entre valls pirinenques i unes passeries de 1653 i 1654», *Urgellia*, 11, 1992-1993, 185-208.

12. S. BRUNET, «Lies et passeries en Vallée d'Aran au xviième et xviiième siècles», *Revue de Comminges* 103, 1990, 243-260, 351-373.

13. Pujade remarca, amb raó, la dificultat inicial de la recerca atesos els importants buits documentals, posa com a exemple la inexistència del llibre d'actes del Conselh Generau per al període anterior a 1632-1667 —i afegiríem per al posterior (1667-1771)— la gran dispersió documental i el fet que molts fons es troben en mans privades i són inconsultables. Tanmateix, justifica la no-consulta d'altres fons —París, Tolosa— pel fet d'haver estat exhumats per estudiosos com Lassus, Druènc i Brunet, fet que no té en compte en abordar l'anàlisi dels fons de l'AGA estudiats per Aran i Vidal,

Francisco de Gracia per al tema de les institucions, i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó, per al de les bandositats. Aquesta dualitat de fonts permet dibuixar l'organigrama —en base a la norma dictada per Gracia— i la gènesi institucional —en base als fons de l'AGA i de l'ACA. Així s'analitzen els membres del Consell Generau, el grau d'alfabetització, els llocs de reunió, l'assistència, la identificació dels personatges, la llista de governadors, de jutges, d'oficials reials, d'oficials eclesiàstics, les guarnicions de Castèth-Leon entre 1555 i 1719, etc. El marc econòmic es basa en la bibliografia, llevat de l'endeutament on s'analitza la documentació de l'AGA. Les bandositats s'analitzen en base a les observacions de Pere Pasqual de Panno.¹⁴ S'identifiquen els dos bàndols aranesos, el de Miquel de Vilac i el de Sant Germés, batlle d'Unha. Certament com bé assenyala Poujade, essent la Val mancada de petita noblesa —llevat el baró de Les— les batllies hereditàries jugaven el paper d'una noblesa, entorn de la qual es formaven els vincles de solidaritats i s'organitzaven les «quadrilles».

La segona part, el nucli de l'obra, relata amb tot detall els esdeveniments que tingueren lloc a la Val d'Aran en el context de la Guerra dels Segadors —a partir dels treballs de Jordi Vidal¹⁵ com remarca el propi Poujade— i període postbèl·lic, o més ben dit període interbèl·lic —ja que clou aquesta part la referència a la Guerra de Successió— a partir del gruix documental, desenes de milers de documents, analitzat a l'Archiu General de Simancas (AGS), *serie Guerra y Marina*. Sense oblidar el marc general, és a dir la posició d'ambdós regnes, Poujade fa una dissecció de la complexa trama dels fets que s'iniciaren amb la formació de la Germandat i culminaren amb la pacificació definitiva després de diversos setges de Castèth-Leon, l'accés dels revoltats a les institucions, la incursió catalana el 1643 i el posterior exili dels filipistes.

La tercera part constitueix un balanç de la situació aranesa en el marc dels conflictes, tant des de l'òptica institucional com econòmica. S'estudia com foren afectades les institucions i la vida política aranesa, com incidí el retorn i la promoció social dels exiliats, tot centrant-se en l'anàlisi de la figura de Subirà, primer governador aranès, qui en el seu llarg mandat, des de 1652 fins a inicis de la dècada de 1680, fou l'exemple típic de membre d'una casa forta esdevinguda petita noblesa, fidel a la monarquia hispànica, exiliat el 1643 i recompensat amb el màxim càrrec reial a la Val, que exercí amb la màxima duresa.

L'endeutament postbèl·lic s'exemplifica amb l'afer Bartier —marxants que acumulaven el 60% del total dels deutes del Consell Generau. La complicada teranyina dels fils de l'endeutament lligà persones i institucions i mediatitzà tota la vida social i econòmica de la Val. S'imposaren pagaments, terço per terço i el deute de Vielha es garantí amb béns comunals. El 1645, la intervenció de la justícia, emanada del Parlament de Tolosa, féu reconèixer el deute als aranesos i el compromís de saldar-lo. El 1661 se signà un acord de reducció de deute a «només» 40.000 lliures torneses que acabaren de pagar-se el 1681.

i dels de l'ACA estudiats per Mercader, Sanabre i Vidal, entre altres. Pensem que una anàlisi dels fons de l'ADHG des de l'òptica de Poujade hauria enriquit el treball i aportat una base documental de primera mà que hauria permès a l'autor anar més enllà en algunes constatacions. Malgrat tot, val a dir que la recerca a l'AGA i a l'AGS ha estat ingent, potser més que una crítica estem demostrant un desig, el de l'exhaustivitat rarament assolible.

14. Francesc Pasqual de Panno, fill del jutge Pere Pau Pasqual, fou l'autor d'un relat sobre les vicissituds de la seva família en el moment de la Guerra dels Segadors, *Motines de Catalunya*, Barcelona, Curial, 1993, edició introducció i notes d'Isabel Juncosa i Jordi Vidal.

15. J. VIDAL PLA, *Guerra dels Segadors i crisi social: els exiliats filipistes (1640-1652)*, Barcelona, Edicions 62, 1984; «La Guerra dels Segadors a la Vall d'Aran (1640-1643): revolta popular i conflicte polític», dins *La Revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, 192-211; i l'edició del text de Francesc Pasqual de Panno, *vid. supra*.

Malgrat tot, seguiren els segrestaments de béns dels aranesos per part dels Bartier. Un nou acord el 1691 obligà al pagament de 4.300 francs anuals fins 1706. Tot plegat una embolicada xarxa d'endeutament que fa palesa la debilitat econòmica de la Val, però alhora la seva força institucional per fer-hi front.

Les patzeries són analitzades des del punt de vista comercial i militar, sense aprofundir en el seu paper de conciliació i de definició territorial paral·lel al de les concòrdies. Poujade fa un plantejament interessant.¹⁶ D'una banda observa els tractats, la seva periodicitat i condicions, de l'altra observa l'aplicació pràctica d'aquests tractats. Així demostra que les confirmacions que té a mà corresponen als llargs períodes bèl·lics de la segona meitat del sis-cents —moments en què resultaven cabdals—, però que el comerç es veia destorbat per ràtzies i que les patzeries eren moltes vegades inoperants, per exemple si qui exercia la represàlia no era veí d'un territori lligat pel pacte no s'hi havia de sotmetre.

Evidentment la Val constituïa un important centre de comerç de sal, llana i mules. Les disposicions polítiques, les concessions de privilegis comercials i el grau de permicabilitat de la frontera incidien en aquest comerç, així a l'època de la Guerra de Successió la suspensió de les patzeries fou una mena d'arma politicomilitar per fer cedir els aranesos. Un altre, i no menys important, obstacle al tràfic comercial foren les contínues represàlies fetes pels marxants creditors, ja hem dit que l'endeutament era l'estat permanent de l'economia aranesa, tant particular com comunal. Realment la frontera era una realitat tangible, ben palesa a través de les repetides disposicions legals, fiscals i judicials. Les relacions econòmiques i humanes eren constants, però això no significava pas inexistència de frontera, ni ignorància del fet fronterer, ben al contrari, el fet fronterer era el definidor del devenir de la Val d'Aran tant a nivell econòmic com polític. Poujade defineix molt bé el cas de la Val com allò que anomena un «entre» França Espanya, Catalunya Gascunya, Catalunya Aragó, tot remarcant les diferències entre les fronteres geogràfica o natural —rebutjable ja que ignora les realitats humanes—, cultural, econòmica i política.

L'obra respon amb escreix al seu plantejament d'història politicoinstitucional i militar. Els seus protagonistes essencials són el que anomenaríem actors aranesos, el Conselh Generau dera Val d'Aran i les oligarquies (família de Miquel, família Moga, família Benosa, entre altres) i els actors forans, el governador, els monarques, i, d'altra banda, els grans comerciants. Tanmateix, podríem dir que els protagonistes foren potser molts més encara, les cases o els veïns. Resten obertes algunes qüestions després de la lectura de l'obra i que bàsicament es podrien resumir en la necessitat de conèixer millor com vivien les cases d'aquella època els esdeveniments. Com patien el pes de l'enfrontament bèl·lic i com les afectaven els allotjaments de soldats. Quin grau de pressió van representar les talles imposades pel Conselh Generau per fer front a la guerra. Quines estratègies —econòmiques i demogràfiques per no haver d'emigrar— seguïen. Com incidien les patzeries, o la seva suspensió, a les necessitats del consum aranès. Quines alternatives se cercaven en èpoques de tancament fronterer. Ara bé, totes aquestes qüestions no s'haurien plantejat sense el llibre de Poujade i, sobretot, no podrien estudiar-se sense les seves aportacions sobre la història institucional, militar i política de la Val. Podem concloure que l'obra que tenim a les mans és una aportació clau a la història moderna de la Val d'Aran i constituirà, a partir d'ara, una obra de referència obligada per a tothom qui s'interessi per la història de les terres de frontera.

M. ÀNGELS SANLLEHY I SABI

16. A partir dels fons documentals de l'AGA, Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI) i Archives Départementales de l'Ariège (ADA).